

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ

УДК 343.3/7

РОЗМЕЖУВАННЯ СТ. 206 КК УКРАЇНИ «ПРОТИДІЯ ЗАКОННИЙ ГОСПОДАРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ» ТА СТ. 355 КК УКРАЇНИ «ПРИМУШУВАННЯ ДО ВИКОНАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ» У КОНТЕКСТІ ПОСЯГАНЬ НА СВОБОДУ ДОГОВОРУ

О. Гринишин

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, Львів, Україна, 79000,
e-mail: orestprofessional@gmail.com*

Статтю присвячено проблемним питанням кваліфікації злочинів, що посягають на свободу укладення та виконання договору. Зокрема, проведено розмежування між такими складами злочинів, як «Протидія законній господарській діяльності» (ст. 206 Кримінального кодексу України) та «Примушування до виконання цивільно-правових зобов'язань» (ст. 355 Кримінального кодексу України). Зазначене розмежування реалізуються у контексті ситуацій, у яких відбувається примушування до укладення або виконання договору. Розкривається зміст та ознаки терміну «угода», що вживається у диспозиціях вказаних статей Кримінального кодексу України. Досліджено співвідношення вимог укласти угоду, виконати угоду та не виконувати угоду. За результатами аналізу виокремлено ключові розмежувальні ознаки між вказаними складами злочинів, які полягають у неоднаковому змісті самого поняття угоди, різних етапах договірному процесу, на якому винним пред'являється вимога, а також у змісті такої вимоги.

Ключові слова: угода, вимога, погроза, злочин, боржник.

Відповідно до ст. 627 Цивільного кодексу України сторони договору є вільними в укладенні договору, у виборі контрагента за договором, у визначенні умов договору з урахуванням вимог Цивільного кодексу України, інших актів цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості. Окреслена норма на законодавчому рівні втілює принцип свободи договору.

Порушення вказаного принципу, як правило, становить цивільно-правовий делікт, за який сторона-правопорушник підлягає цивільній відповідальності. Проте в окремих випадках порушення свободи договору може бути злочинним діянням, кримінальна відповідальність за вчинення якого передбачена у нормах Особливої частини Кримінального кодексу України (надалі – КК України).

КК України містить декілька норм, за якими можуть бути кваліфіковані посягання на свободу договору. У цій статті ми зупинимось на двох із них: ст. 206 КК України («Протидія законній господарській діяльності») та ст. 355 КК України («Примушування до виконання цивільно-правових зобов'язань»). Аналіз проводитимемо з погляду розмежування вказаних складів злочинів при кваліфікації посягань на свободу договору.

Статтю 206 КК України передбачено відповідальність за протидію законній господарській діяльності, тобто за протиправну вимогу припинити займатися

господарською діяльністю чи обмежити її, укласти угоду або не виконувати укладену угоду, виконання (невиконання) якої може заподіяти матеріальну шкоду або обмежити законні права чи інтереси того, хто займається господарською діяльністю, поєднану з погрозою насильства над потерпілим або близькими йому особами, пошкодження чи знищення їхнього майна або захоплення цілісного майнового комплексу, його частини, будівель, споруд, земельної ділянки, об'єктів будівництва, інших об'єктів та незаконне припинення або обмеження діяльності на цих об'єктах та обмеження доступу до них за відсутності ознак вимагання.

Стаття 355 КК України забороняє примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань, тобто вимогу виконати чи не виконати договір, угоду чи інше цивільно-правове зобов'язання з погрозою насильства над потерпілим або його близькими родичами, пошкодження чи знищення їх майна за відсутності ознак вимагання.

Як впливає із диспозицій наведених кримінально-правових норм, у ст. 206 КК України однією із альтернативно закріплених вимог є вимога укласти угоду або не виконувати укладену угоду. Водночас, у ст. 355 КК України йдеться про вимогу виконати чи не виконати угоду. Як бачимо, вказані вимоги близькі між собою за змістом, відтак, у процесі кримінально-правової кваліфікації можуть виникнути труднощі розмежування аналізованих складів злочинів між собою, допомогти в усуненні яких має своїм завданням ця стаття. Окрім того, зазначимо, що терміни «угода» та «договір» вживатимуться як тотожні.

Як у ст. 206 КК України, так і у ст. 355 КК України метою поведінки винного може бути примушування контрагента за договором (потенційного чи реального) до певної поведінки на стадії укладення або виконання договору. Такі вимоги підкріплюються застосуванням психічного або фізичного насильства, що підвищує суспільну небезпеку такої поведінки до рівня злочинної, оскільки без застосування насильства пред'явлення таких вимог саме по собі не є злочином. Зміст застосовуваного винним насильства в основних складах відповідних злочинів також може бути однаковим: це погроза насильства над потерпілим або його близькими особами (у ст. 206 КК України) або родичами (у ст. 355 КК України), пошкодження чи знищення їхнього майна.

Розпочнемо розмежування із встановлення характеру угоди, яка є предметом примушування в аналізованих складах злочинів. Термін «угода» має різний зміст у ст. 206, 355 КК України з огляду на специфіку ознак складу відповідних злочинів.

У «Протидії законній господарській діяльності», враховуючи основний безпосередній об'єкт цього злочину, яким є свобода законної господарської діяльності, угода повинна стосуватися винятково сфери господарювання. Такий висновок підтверджується і ознаками потерпілого у цьому складі злочину, яким може бути лише «той, хто займається господарською діяльністю», тобто суб'єкт господарювання. Згідно зі ст. 3 Господарського кодексу України під господарською діяльністю у цьому Кодексі розуміють діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямовану на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання вартісних послуг, що мають цінну визначеність. За ст. 206 КК України може бути кваліфіковане посягання на свободу договору щодо таких угод:

1) майново-господарських (укладаються між суб'єктами господарювання за безпосереднього здійснення господарської діяльності, а також договори про державні закупівлі). Наприклад, оптове постачання продукції від виробника до продавця;

2) організаційно-господарських (укладають у процесі управління господарською діяльністю між суб'єктом господарювання та суб'єктом організаційно-госпо-

дарських повноважень). Наприклад, договір про створення об'єднання підприємств. Сюди ж належать договори про відчуження акцій в акціонерних товариствах;

3) угод зі споживачами (наприклад, продаж мобільних телефонів фізичним особам у роздріб);

4) трудових договорів (укладаються суб'єктом господарювання як роботодавцем із працівниками).

Відтак, при кримінально-правовій кваліфікації за ст. 206 КК України протиправної вимоги укласти чи не виконувати угоду треба з'ясувати, чи пов'язана ця угода зі здійсненням господарської діяльності. Особливо це питання актуальне, коли потерпілим виступає приватний підприємець. Така особа володіє подвійним правовим статусом. По-перше, вона укладає угоди як «звичайна» фізична особа. Наприклад, отримує споживчий кредит для купівлі квартири, купує побутову техніку, замовляє ремонт у помешканні тощо. По-друге, приватний підприємець укладає угоди у процесі ведення ним господарської діяльності та для її забезпечення. Тільки у другому випадку протиправні вимоги укласти угоду з погрозами можуть бути кваліфіковані як протидія законній господарській діяльності. Те ж саме стосується укладення угод посадовими особами господарюючої юридичної особи. Якщо, скажімо, директор товариства з обмеженою відповідальністю купує автомобіль та користується ним, то варто встановити, чи ця особа у відповідному договорі купівлі-продажу виступала як покупець (тобто як споживач) чи як представник покупця (юридичної особи).

Критерій правомірності угоди, укладення або невиконання якої вимагають, на кваліфікацію відповідного діяння за ст. 206 КК України не впливає. Якщо суб'єкта господарювання змушують укласти угоду, мета та зміст якої не суперечить законодавству, – за наявності інших підстав скоєне варто кваліфікувати як протидію законній господарській діяльності. У другому випадку, якщо погрози застосовують з метою укладення незаконної угоди (скажімо, про підняття цін з метою недопущення конкурентів на ринок), – вчинене належить також кваліфікувати за ст. 206 КК України. У тих ситуаціях, коли укладення чи виконання незаконної угоди є злочинним саме по собі, то дії винного підлягають додатковій кваліфікації як підбурювання до відповідного злочину.

Водночас у «Примушуванні до виконання цивільно-правових зобов'язань» ідеться про «договір, угоду чи інше цивільно-правове зобов'язання». Варто зазначити, що законодавець помилково визначив угоду різновидом цивільно-правового зобов'язання, оскільки насправді зобов'язання виникають на підставі угод (договорів). Наведений фрагмент диспозиції ст. 355 КК України вказує на те, що угода повинна породжувати не будь-які, а саме цивільно-правові зобов'язання, тобто бути цивільною.

Які ж зобов'язання вважають цивільно-правовими в аспекті ст. 355 КК України? Ми не поділяємо вузького підходу до тлумачення цього терміна тими науковцями, які стверджують, що такі види зобов'язань, як, скажімо, трудові чи сімейні виключаються з-під дії ст. 355 КК України [2, с. 793; 3, с. 818]. Вказана позиція ґрунтується на жорсткому галузевому поділі зобов'язань, не враховує усю складність правових міжгалузевих взаємозв'язків та не виправдано звужує сферу дії ст. 355 КК України.

Широкий підхід до тлумачення поняття «цивільно-правове зобов'язання» долучає до предмета регулювання норм позитивного цивільного права, окрім традиційно «цивільних» для вітчизняної правової системи відносин власності, деліктних, спадкових і договірних, також корпоративні, сімейні, земельні й

підприємницькі відносини між юридично рівними учасниками [4, с. 40]. Такий висновок впливає і зі ст. 1 Цивільного кодексу України, до предмета регулювання якого віднесено особисті немайнові та майнові відносини, засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників. Таке законодавче формулювання характерне тим, що під нього підпадає увесь спектр приватних відносин у державі.

Ми поділяємо широкий підхід до тлумачення терміна «цивільно-правові зобов'язання», під якими розуміють не лише зобов'язання в межах галузі цивільного права, але будь-які правові зобов'язання між юридично рівноправними суб'єктами (приватноправові зобов'язання), у тому числі господарські, трудові, сімейні тощо. Зв'язок цивільного права з іншими галузями акцентують правила субсидіарного застосування норм. Положення ст. 9 Цивільного кодексу України встановлюють, що до відносин, які виникають у сферах використання природних ресурсів та охорони довкілля, а також до трудових та сімейних відносин, якщо вони не врегульовані іншими актами законодавства, застосовують норми Цивільного кодексу України.

Отже, поняття «угода» у контексті ст. 355 КК України – на відміну від «угоди» у ст. 206 КК України – може стосуватись як правовідносин у сфері господарювання, так і інших приватних відносин.

Відповідно, керуючись системним тлумаченням та порівняння диспозицій ст. 206, 355 КК України, поняття угоди у складі злочину «Примушування до виконання цивільно-правових зобов'язань» є ширшим за змістом та обсягом, аніж це саме поняття у складі злочину «Протидія законній господарській діяльності».

Варто зазначити, що існує і протилежний підхід, згідно з яким угода у ст. 206 КК України охоплює як цивільно-правові зобов'язання, так і інші види правовідносин [1, с. 704]. Зокрема, вказують на договори опціону, лізингу, бартеру тощо, трудові договори, установчі договори, договори про створення об'єднань підприємств тощо [5, с. 167]. Як видається, усі названі договори підпадають під ознаки приватноправових (цивільних) договорів (угод), тобто примушування до їх виконання (невиконання) може бути кваліфіковано також і за ст. 355 КК України.

Широкий підхід до розуміння цивільно-правових зобов'язань не вирішує проблеми кваліфікації примушування до виконання публічно-правових зобов'язань. Ідеться, зокрема, про адміністративні, бюджетні, податкові зобов'язання. Адже якщо між цивільним і приватним правом можна поставити знак приблизної рівності, то між публічним і приватним – ні. Відповідне розмежування закріплено на законодавчому рівні: до майнових відносин, заснованих на адміністративному або іншому владному підпорядкуванні однієї сторони другій стороні, а також до податкових, бюджетних відносин цивільне законодавство не застосовується, якщо інше не встановлено законом (ч. 2 ст. 1 Цивільного кодексу України).

Як видається, ст. 355 КК України повинна стосуватись лише приватних зобов'язань. При примушуванні особи до виконання публічних зобов'язань ідеться про задоволення інтересу держави, забезпечувати який покликані компетентні органи. Вчинення посадовими особами діяння, ознаки якого схожі із тими, що зазначені у ст. 355 КК України, варто кваліфікувати як службові злочини.

Як впливає з наведеного, характер угоди не є чітким критерієм, який дає підстави розмежувати ст. 206, 355 КК України між собою, адже за обома статтями може бути кваліфіковано посягання на свободу договорів, що укладається у сфері господарської діяльності.

Окрім характеру угоди, аналізовані склади злочинів відрізняються за ознакою стадії договірної процесу, на якій висувається вимога. Керуючись змістом

положень Розділу 2 Книги 5 Цивільного кодексу України, можна виділити дві стадії договірному процесу – укладення договору та виконання укладеного договору.

Оскільки у ст. 355 КК України йдеться про вимогу «виконати чи не виконати договір, угоду», то така вимога може бути пред'явлена лише на етапі виконання угоди (договору), а саме у тих ситуаціях, коли укладення угоди вже відбулось і вона набрала чинності.

У той же час змістом вимоги у ст. 206 КК України може бути укладення або невиконання угоди, що охоплює обидві стадії договірному процесу. Можемо констатувати, що за примушування до укладення договору відповідальність може наставати тільки за ст. 206 КК України, а за примушування до невиконання договору – як за ст. 206 КК України, так і за ст. 355 КК України. Що ж до вимоги виконання угоди, то вона не є ознакою «Протидії законній господарській діяльності».

Відтак труднощі викликає розмежування вимоги «не виконати угоду» (ст. 355 КК України) та «не виконувати укладену угоду» (ст. 206 КК України). На наш погляд, вимога невиконання угоди не узгоджується із основним безпосереднім об'єктом складу злочину, передбаченим ст. 355 КК України.

Встановлення кримінальної відповідальності за «Примушування до виконання цивільно-правових зобов'язань» має на меті заборонити самоправні дії кредитора, спрямовані на насильницьке спонукання потерпілого до повернення дійсного боргу. Натомість за вимогою не виконати угоду (яка є законною та дійсною) криється зовсім інша мета – зірвати виконання зобов'язання боржником, щоб заподіяти шкоду йому чи його контрагенту. Вимога не виконати угоду спрямована не на стимуляцію належної поведінки боржника, а навпаки – на порушення ним договірної дисципліни.

Варто зауважити, що вимогу не виконати угоду належить відрізнити від тих випадків, коли вимагають виконання зобов'язання, що полягає в утриманні від певних дій боржника. Вимога не виконати угоду «змінює полярність» бажаної поведінки потерпілого для винного: 1) якщо зобов'язання виконується шляхом активних дій, то його невиконання полягатиме у бездіяльності боржника; 2) якщо зобов'язання виконується шляхом утримання від певних дій, то його невиконання полягатиме у їх здійсненні (активній поведінці).

Відтак існує необхідність виключення із диспозиції ст. 355 КК України вимоги «не виконати угоду». А поки цього не зроблено, можна констатувати, що в частині вимоги невиконання угоди у сфері господарської діяльності ст. 206 КК України та ст. 355 КК України перебувають у колізії. Цю колізію треба вирішувати на користь ст. 206 КК України як спеціальної норми, оскільки вона охороняє саме відносини господарювання, тоді як ст. 355 КК України – усі приватноправові відносини.

Наведені твердження допомагають сформулювати наступні розмежувальні ознаки між складами злочинів, передбачених ст. 206, 355 КК України:

1) Специфіка угоди, до укладення чи виконання (невиконання) якої примушують – будь-яка угода приватноправового характеру у ст. 355 КК України та угода, яка укладається лише в межах господарювання у ст. 206 КК України;

2) Етап договірному процесу, на якому пред'являється вимога, – лише стадія виконання договору у ст. 355 КК України та стадія як укладення, так і виконання договору у ст. 206 КК України;

3) Зміст вимоги – вимога виконати угоду кваліфікується за ст. 355 КК України; вимогу укласти угоду або не виконувати угоду за наявності інших необхідних підстав належить кваліфікувати за ст. 206 КК України.

Список використаних джерел

1. Дудоров О. О. Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика: монографія. Київ: Юридична практика, 2003. 924 с.
2. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: 2-ге вид., переробл. та доповн. / [відп. ред. С. С. Яценко.]. Київ: А.С.К., 2002. 968 с.
3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України: 3-тє вид., переробл. та доповн. / [за ред. М. І.Мельника, М. І. Хавронюка.]. Київ: Атіка, 2003. 1056 с.
4. Рабінович П. М., Сивий Р. Б. Цивілістичність і приватність прав людини: до характеристики співвідношення // Юридична Україна. 2008. № 2. С. 40.
5. Скора Л. М. Кримінально-правова характеристика протидії законній господарській діяльності [Текст]: дис.... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2012. 253 арк.

References

1. Dudorov, O. O. (2003). *Zlochynty u sferi hospodars'koi diial'nosti: kryminal'no-pravova kharakterystyka*. Kyiv: Yurydychna praktyka.
2. *Naukovo-praktychnyj komentar do Kryminal'noho kodeksu Ukrainy*. (2002). 2-he vyd., pererobl. ta dopovn. Kyiv: A.S.K.
3. *Naukovo-praktychnyj komentar Kryminal'noho kodeksu Ukrainy*. (2003). 3-tie vyd., pererobl. ta dopovn. Kyiv: Atika.
4. Rabinovych, P. M., Syvyj, R. B. (2008). Tsyvilistychnist' i pryvatnist' prav liudyny: do kharakterystyky spivvidnoshennia. *Yurydychna Ukraina*, 2, 40.
5. Skora, L. M. (2012). *Kryminal'no-pravova kharakterystyka protydii zakonnij hospodars'kij diial'nosti*. Kyiv.

*Стаття: надійшла до редакції 01.03.2017
прийнята до друку 22.03.2017*

**DISTINGUISHING BETWEEN THE ART. 206
OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE «RESISTANCE
TO LEGITIMATE BUSINESS ACTIVITY» AND THE ART. 355
OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE «DURESS
TO PERFORMING OF CIVIL OBLIGATIONS» IN THE ASPECT
OF THE CONTRACT FREEDOM ABUSES**

O. Hrynyshyn

*Ivan Franko National University of Lviv,
1, Universytetska Str., Lviv, 79000, Ukraine,
e-mail: orestprofessional@gmail.com*

The principle of freedom of the contract means that the parties are free to conclude the contract as well as to choose the contractor under the contract and in determining the conditions of the contract. The violation of this principle is generally the civil tort. However, violent forcing the parties to conclusion or performing the contract constitutes crime in cases stipulated by the Criminal Code of Ukraine.

Article 206 of the Criminal Code of Ukraine «Resistance to legitimate business activity» criminalizes the demand to enter into the agreement or not to execute the agreement. Article 355 of the Criminal Code of Ukraine «Duress to performing of civil obligations» forbids the demand concerning performing or non-performing the agreement. Such demands in both crimes are connected with the mental or physical violence. This increases the danger of

such behavior to society to the level of crime, because without violence such claims are not crimes itself.

The term «agreement» in these articles has the different content. In Art. 206 of the Criminal Code of Ukraine it means only the agreements concluded in the framework of economic activity. This follows from the basic direct object of the offense (freedom of legitimate economic activity) and characteristics of the victim (the business entity).

At the same time the agreement in art. 355 Criminal Code of Ukraine should be regulated by the civil law. A broad approach to the interpretation of this term should be used. Agreement in this case means all private agreement regardless of the specific branch of the law (including employment law, family and commercial law etc.) concluded between legally equal and independent subjects. Accordingly, the term «agreement» in the Art. 355 Criminal Code of Ukraine is broader in its content than the same term in the art. 206 of the Criminal Code of Ukraine.

In the Art. 206 of the Criminal Code of Ukraine the requirements violating the principle of freedom of contract may be presented at the stage of contract concluding as well as at the stage of it performing. Instead of this, in the art. 355 Criminal Code of Ukraine the demands apply only to the stage of the performing of the contract that has been in force already. It is difficult to distinguish requirements «not to fulfill the agreement» in both Art. 355 of the Criminal Code of Ukraine and Art. 206 of the Criminal Code of Ukraine.

«Duress to performing of civil obligations» is the offense, which establishes criminal liability for creditors who aim to realize their legal requirements (often, debt recovery) to the debtor-victim by the means of violence. On the contrary, a claim not to fulfill the agreement pursues the opposite goal - to force the debtor to violate his obligations. Thus, the requirement not to fulfill the agreement as an element the crime of «Duress to performing of civil obligations» is superfluous. Such a requirement should be qualified using the art. 206 of the Criminal Code of Ukraine.

Keywords: agreement, demand, threat, crime, debtor.